

NÉVONS-I IFJÚSÁG

(Jouvence des Névens)

*A park falai között a tücsök
csak azért hallgat el, hogy
annál jobban rákezdje*

*Itt a névens-i parkban
Mely mezőkkel szegett
Egy partialan patak s egy
Baráttalan gyerek
Bánatukat becézik
Hogy jobban éljenek.*

*Itt a névens-i parkban
Lázadás ragad el
Patakok, gyereket
Ábrándképeivel.*

*Halálosak lennének
A névens-i nyaralók,
Ha nem szólna tücsökszó,
Mely néha bennszakad.*

Fennmaradt Charnak egy margójegyzete e vers kéziratán. „A gyerek, a patak, a lázadó egy és ugyanaz az élőlény, ahogy változik a sorjázó évekkel. Hol felragyog, hol kihuny a láthatár lépcsőin.” Egyébként Névens-nak nevezték Char szüleinek a nagy városszéli parkban álló házát, ahol a költő 1907. június 14-én született.

A vers pontos mértékű, megszámlálható szótagú sorokból áll, a felkeltett várakozásnak megfelelően visszatérő, laza asszonáncokkal. A kor kötött formájú, klasszicizáló verseivel vagy az Aragon által átrendezett, csupa bravúrt és akrobatikát mutató, látványos új rímeléssel szemben ezek a Char-versek mintha a rím fejlődésének szűz kezdetén születnének. S e naiv elégikusság mégsem a népköltészet ihletettje, bármilyen dalszerű. Egy dalon ineni dal. Mint jeleztem, titkos rokonságban a naiv festészettel. Az utolsó rímpár különösen varázslatosan képviseli ezt a bájtt: nem keresett, mégis meglepő, nem bravúros, de ritka és szabálytalan összecsengésével (*été – se taïé*) az egész verset nem ritka drágakövel, csak egy szerény, de ritka virággal zárja le.

A tücsökszó korunk állandósult gépdübörgésében újból a költészet egyik imágója lett (TÜCSÖKZENE stb.): mint a lélek szavának folytonossága. Char költészetében különösen e folytonosság hirtelen, sokszzerű, a törvény-

szerűség esetlegességére és az esetlegesség törvényszerűségére ráébresztő elakadásai, Arany kölcsönvett szavával, „bennszakadásai”, a drámai kihagyások a döntők: a csendek, amelyek után új erőre kap és nagyobb erejű lesz az újramegszólalás.

Somlyó György

ZENGŐ ÉRC ÉS PENGŐ CIMBALOM?

Somlyó György: Párizsi keltős
Szépirodalmi, 1991. 356 oldal, 150 Ft

Vallomás, napló, önéletrajz, művészetelméleti, egzisztenciálfilozófiai esszé, Don Juan-parafrazis egy kötetben – avagy regény, önálló és homogén műalkotás? Egy ráadás csak a magyar Párizs-írások sorában, művelődéstörténeti kuriózum-e, a rácsodálkozás, hogy lám, még mindig születhetnek írások Párizsról, a magyarról – vagy több ennél? Vagyis: más-e Somlyó György Párizsa, mint Justh Zsigmondé, Adyé, Szomoryé, Kuncz Aladáré, Kassáké, Illyésé, Hevesi Andrásé, vagy csak motívumaik összegyűjtése, nosztalgiajuk megismédlése, időben áthangolt utalások halmaza, a regényíróöszton automatizmusa? Azonban éppen hogy nem az ösztönösség, ellenkezőleg, a túlzott tudatosság, az állandó önreflexió az, amely nemcsak a műfaji sokszínűséget okozza, de a PÁRIZSI KEITŐS regényként való értelmezését is megnehezíti. Ez az, ami az őszinteséget, az élmény valódiságát kérdőjelezi meg azért, hogy az olvasó tanúja a regényíró műhelytöprengéseinek is, annak, amelynek jobb esetben az eredményét érzékeli csak. Az őszinteség furcsa módon ellenkező hatást ér el, magának az őszinteségnek a rovására megy. Feltárja azt a szégyellve ismert, de elhallgatott titkot, hogy a regény nem az élményből születik, hanem a regényíró-akarat hozza létre a szándéknak megfelelő élményt. „Egyszerre elébem állt a regény, akár egy fantom [...]. S e fantom mo, őtt – még jelenésszerűbben – egy egész sorozat fanto. i, egy regénykísértel mögé sorakozó sok kísértel- i regény- a már régen megírt – s részben már semmibe i foszlott, megfakult írású – magyar Párizs-regényel: íjraéle-

dó kitétele, amelyek folytatásaként, mint azok kike-
rülhetetlen kísértése, meg kell születnie ennek a re-
génynek." A hagyomány kényszerítő súlya mi-
att tudatos hát a magyar Párizs-motívumok
felhasználása. A regény indítása Szomor reg-
gényének kezdésére (A PÁRIZSI REGÉNY) és
Hevesi András (PÁRISI ESŐ) zárlatára játszik rá
a „chapeau” jelenetével. A nyíltság, az őszin-
teség azonban kihívja a gyanút, hogy a Som-
lyónál hangsúlyosabb másik ruhadarab, az
eperszínű sál csak az elődöktől való hasonlító
különbözés miatt lesz fontos. Visszatér a HU-
NOK PÁRISBAN első jelenete is, de itt Pekár
Gyula helyett Tristan Tzara az avult modern-
ség jelképe, sőt a nélkülözhetetlen színész-
figura is feltűnik. Ami Justhnak Sarah Bern-
hardt, ami Szomorynak Jászai Mari, az lehet-
ne az utolsó fejezet kis színésznője, Terike.
Csakhogy, amíg az elődöknél a színész-
csodálat tárgya, mintha magát a művészetet is
jelentené, addig Somlyónál futó kaland, a re-
génybeli kalandok között a legsimplább. Az
azonosságok és különbözőségek sorozata foly-
tatható. Az olvasó néhol kész információkat
kap, néhol a rejtvényfejtők buzgalmával ke-
resheti Somlyó második világháború utáni Pá-
rizsában vagy akár a fordulat éve körüli Bu-
dapest utcáin is az ősök lábnyomait.

Vallomás is, napló is, önéletrajzi elemekkel,
esszészerű részekkel – a különböző műfajok-
ból létrejövő regényben a változatosság ere-
dendő feladata az lenne, hogy a különmű-
részek kölcsönösen felerősítsék egymást, itt
azonban – a szerkesztés erőssége ellenére is –
inkább egymás ellenébe hatnak. A regényírói
elvek ugyanis nem a mű egészében valósulnak
meg, hanem csak az esszéisztikus betétekben
válnak néha már szinte teoretikusan is kifej-
tetté, amelyek bár tartalmaznak érdekes, kü-
lön tanulmányba kívánczó ötleteket (mint a
benjamini sokszorosítás továbbgondolása),
mégis azért, hogy egy regénynek a részei,
súlytalanul lebegőkké válnak, néhol még bel-
ső ellentmondások is feszítgetik, mint az író és
olvasó viszonyát taglaló részben (a DENISE
KÖNYVE című fejezetben). Eco „nyitott műve”,
Ingarden „kitöltetlen helyei” vagy akár „a meg-
határozatlan tárgyiaság” elmélete óta úsztázott,
hogy az olvasó benne van a műalkotásban.
Ezért Somlyó is megteszi a gesztust az olvasó
felé azzal, hogy felszólítja az olvasás abbaha-
gyására, sőt az INTERMEZZO: AZ OLVASÓ MAGÁ-

NYOSSÁGA részben még szóhoz is engedj jutni.
Gesztusa azonban hiteltelenné válik, mert a
PÁRIZSI KETTŐS írója minden abbéli szándéka
ellenére, hogy az olvasót is beleírja művébe,
mégsem ad számára esélyt. Folytonosan elem-
zi önmagát, bezárja művét, kitölti helyeit,
megmagyarázza írói eszközeit – talán legin-
gerlőbben a kettősség és a tegező viszony ön-
elemzésében. Mind a címválasztás, mind a kér-
dés kissé körülményes tárgyalása miatt ezt
érezheti legfontosabbnak regényében, ezért
akarhatja elkerülni az olvasói félrehallást. Való-
ban újdonság a szövegkezelés e módja, de ere-
detisége elvész a magyarázatokban. Szinte vi-
lágrenddél tágu, amelyről megtudható, hogy
„a második személyű megszólítás, amellyel a második
személyű elbeszélő illeti elbeszélése ifjú alanyát és tár-
gyát [...] nem valami jó trükk, technikai fogás, ha-
nem maga a regény »cselekménye«, de az is, hogy
ez által az »irodalom« szól az »élethez«, sőt
hogy ez a tegező viszony az, amely »az embert
és az ember önmön transzcendentálást [?], az ember
művészetét összeköti és elválasztja, az író a tárggyal
(és tárgyától), magamat önmagammal (és önma-
gamtól), az én a másikkal (és másiktól), aki önma-
ga”. Megtudható még, hogy a tegezés a szöveg
szintjén is érvényes, mert a szöveg más szöve-
gekkel áll tegező viszonyban, ami nem más,
mint az „intertextuális testvériség”. Ezeken kívül
is található utalások az író eredendő kettős-
ségére (az író és a megírt mű elidegenültsége),
ugyanígy az önéletrajz kettősségére, valamint
arra, hogy ez a kettő „lényegében egy és ugyanaz”.
De vajon nem ebből ered az is, hogy bár Som-
lyó előszeretettel él biblikusan archaizáló stí-
lusfordulatokkal (például: a „Mert ideje va-
gyon...” – mondatkezdés gyakori, már-már
refrénszerű volta), sőt a „zenge érc és pengő cim-
balom” sora (a BORBÁIA KÖNYVE című fejezet-
ben) felidézi Szent Pál szeretethimnuszának
szellemét is, mégis vitára készítő módon
ilyen sorok is megszülethettek: „Régóta tudom,
a szeretet és a szerelem ahelyett, hogy abban a magas
lelki ionoszférában lebegne, ahol általában sejteni
engedjük, az ember fejlődésének legalsó fokán áll. A
kannibáli fokon.” – Lehet, hogy ez az őszinteség
csak a farizeusságtól irtózó tudat vallomása,
vagy csak rájátszás az egyénien értelmezett
Don Juan-motívumra, avagy csak így szó-
lalhat meg az író kettős természetéből a másik?